

Koninklijk Tehuis
voor Oud Militairen en
Museum Bronbeek

Lesbrief Ooggetuigenverhaal

Educatief programma voor groep 7 en hoger

De opzet

Op Bronbeek luisteren de leerlingen naar verhalen van ooggetuigen uit de meer recente periodes van de koloniale geschiedenis. Het kan een ooggetuige zijn van de Japanse interneringskampen in de Tweede Wereldoorlog, de erop volgende Bersiaperiode en/of de repatriëring naar Nederland.

U kunt er ook voor kiezen dat de leerlingen de ooggetuige interviewen. In de lesbrief staan bronnen waarmee de leerlingen zich kunnen oriënteren op het gesprek. Verder vindt u in het kort de historische context van de ooggetuigenverhalen en kunt u bekijken met welke bronnen leerlingen zich kunnen verdiepen in deze geschiedenis..

Leerdoelen

- omgaan met historische bronnen
- kennis over tijdvak 1900-1950, de Japanse bezetting en het onafhankelijkheidsstreven van Indonesië
- kennis over de koloniale geschiedenis van Nederland
- onderzoek doen

Het ooggetuigenverhaal in historische context

1598-1942

In de zestiende eeuw werd er veel gehandeld binnen Europa maar ook buiten Europa. Met handel was veel geld te verdienen. In 1598 vonden de Hollanders een route naar de Molukken. Het handelen van specerijen gebeurt vanaf dat moment direct en niet meer indirect via tussen handelaren als de Portugezen. Vanaf dat moment zijn er regelmatige handelscontacten met voormalig Nederlands-Indië. In 1602 werd de VOC opgericht om privéwinsten van meereizende zeelieden tegen te gaan. Die handel bracht zeer veel geld op en in Nederland wordt de zeventiende eeuw, het hoogtepunt van die welvaart, dan ook wel de Gouden eeuw genoemd. In 1798 ging de VOC failliet en werd opgeheven.

In 1830 werd het cultuurstelsel ingevoerd in Nederlands-Indië. Dit hield in dat inlandse boeren gedwongen werden een gedeelte van land te bewerken met bepaalde gewassen als koffie, suiker, thee, indigo. Dit stelsel bracht grote welvaart in Nederland maar grote armoede in delen van Nederlands-Indië.

Vanaf het einde van de negentiende eeuw werden de contacten met Nederlands-

Indië anders, het ging niet meer alleen om de handel. Er werd geprobeerd grotere gebieden in zijn geheel te beheersen. Met militair geweld trachtte het KNIL (het Koninklijk Nederlands Indisch Leger) grote gebieden van de Indonesische archipel onder Nederlands gezag brengen. De bekendste oorlog is de Atjeh oorlog, die duurde van ongeveer 1873 tot 1903. Vanaf dat moment kun je echt over een kolonie spreken.

WO II Japanse bezetting

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bezet het Japanse leger een groot deel van Azië waaronder Nederlands-Indië. Nederland raakt daarmee het gezag over Nederlands-Indië kwijt. Om alle Europese invloeden te weren werden soldaten krijgsgevangenen gemaakt, de meeste Europese burgers werden geïnterneerd in burgerkampen en veel mannen werden gedwongen tewerk gesteld. Mannen werden gescheiden van vrouwen en kinderen. Jongens vanaf 10 jaar werden in de loop van de oorlog gescheiden van hun moeder en in aparte kampen geplaatst. Het leven in de kampen was zwaar. Veel mannen moesten zwaar werk verrichten voor de Japanners en werden als slaven behandeld. Een deel van de Europeanen die in kampen waren opgesloten overleefden het niet.

Er was ook een groep Indo-Europeanen die door hun gemengde afkomst buiten de kampen bleef. De regels wie een kamp in moest wisselden per gebied. Het ging om je afkomst: hoe meer inlands bloed hoe groter de kans in principe was uit de kampen te blijven. Er zijn ook Indo-Europeanen die ervoor kozen met hun familie het kamp in te gaan. Ook buiten de kampen was het leven zwaar.

Bersiap

Na de capitulatie van Japan, onder druk van de atoombommen, volgt een periode van chaos: de Bersiap ("Wees paraat!"). Deze periode liep vanaf ongeveer september 1945 tot het begin van 1946. De Bersiap volgde niet naadloos op de bevrijding, er volgde eerst een maand van relatieve rust, als een stilte voor de storm. Daarna werd de sfeer steeds dreigender. Het begrip Merdeka (Vrijheid) stond voorop bij de jongeren, de zogenaamde pemoeda's. Zij stredden voor de vrijheid en gingen dapper en fanatiek de strijd aan tegen Japanse en geallieerde militaire formaties. Als groep begingen ze grote wrede daden tegenover onschuldige en weerloze

Nederlandse, Chinese, Ambonese en Menadonese burgers. De Japanners hadden een zelfstandige republiek beloofd. Nu deze gecapituleerd hadden, gaven de Indonesiërs dit toekomstbeeld niet zonder slag of stoot op. Er ontstonden strijdgroepen die hun eigen politiek volgden en zich weinig van de centrale regering aantrokken. Veel mensen werden vermist, er waren ook mensen gegijzeld. Een deel van de vermiste personen is nooit meer terug gevonden.

Na de bevrijding werden er monjesmaat geïnterneerden naar Nederland vervoerd om te herstellen. De meeste mensen wachtten in de kampen af tot het weer veilig zou zijn de straat op te gaan.

Politieacties en repatriëring

Tussen 1945 en 1949 zochten meer dan honderdduizend Nederlanders uit Indië een veilig onderkomen in Nederland. Op dat moment leek het erop dat ze tijdelijk in Nederland zouden zijn om bij te komen van het oorlogsleed. Pas na de soevereiniteitsoverdracht kwamen mensen naar Nederland met het idee zich voorgoed te vestigen. Zij hadden weinig keus, in Indonesië konden ze niet blijven.

Om de rust en orde te herstellen ondernam Nederland in de periode 21 juli tot 5 augustus 1947 en 19 december 1948 tot 5 januari 1949 twee politieacties. Hoewel aan deze acties de naam politieacties is gegeven, ging het feitelijk om een complete oorlog. Ook tussen de acties door werd er een guerrillaoorlog gevoerd.

In 27 december 1949 werd de soevereiniteitsoverdracht getekend. Indonesië was vanaf dat moment officieel zelfstandig. Nederland had geen kolonie meer.

De repatrianten vestigden zich in Nederland maar ook in de VS en Australië. De ontvangst in Nederland was niet erg hartelijk. De meeste mensen waren bezig met het eigen oorlogsleed en het opbouwen van het land. Nieuwkomers kregen weinig ruimte hun verhaal te vertellen. De Indische Nederlanders pasten zich zo goed en kwaad als dat ging aan. Een deel van de Indische Nederlanders besloot alsnog naar de VS of Australië te emigreren.

Monumenten op het landgoed Bronbeek

Op Bronbeek staat een aantal monumenten om de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost Azië niet te vergeten.

• Monument Birma Siam en Pakan Baru spoorwegen

Tussen 1942 en 1943 tijdens de Japanse bezetting in de Tweede Wereldoorlog moesten vele krijgsgevangenen en dwangarbeiders werken aan de aanleg van een spoorweg tussen Birma (Myanmar) en Siam (Thailand) en de spoorlijn Pakan Baru (Sumatra). Doordat het werk heel erg zwaar was en de omstandigheden erg slecht waren, zijn veel mannen omgekomen tijdens de bouw hiervan. Daarom herdenken we hen nu nog. Het monument is een uitbeelding van drie pagoden. Dit is gekozen omdat vlak bij de plaats tussen Birma en Siam waar de spoorlijn is voltooid een boeddhis-

tisch heiligdom staat, de Drie Pagoden Pas. Op de muur achter het monument staan de namen van de Nederlandse mannen die zijn gestorven tijdens de bouw van de spoorlijn.

• Monument Japanse jongenskampen

Dit monument is er om de jongens te herdenken die zijn gestorven in de jongenskampen in Nederlands-Indië tussen 1942 en 1945 tijdens de Japanse bezetting. Het toont een jongen die alleen een tjawat (lendendoek) draagt, met een patjol (hak) over zijn schouder en een bijl in zijn hand.

• Monument Japanse vrouwenkampen

Tijdens de Japanse bezetting waren er ook vrouwenkampen. Hierin werden vrouwen en kinderen geplaatst. Het leven in deze kampen was erg zwaar. Dit beeld probeert de moed en de kracht van de vrouwen in de kampen en hun zorg voor de kinderen te laten zien. De muur eromheen staat voor de omheining in het kamp.

• Monument Japanse zeetransporten

Tijdens de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost Azië verscheepten de Japanners met 'Hellships' meer dan 68.000 burgers en romusha's om dwangarbeid te verrichten bij de aanleg van vliegvelden en spoorlijnen. De dwangarbeiders werden vervoerd in de scheepsruimen onder zeer slechte omstandigheden. De schepen voeren onder Japanse vlag met oorlogsmaterieel op het dek. In een aantal gevallen werden deze 'Hellships' door de Geallieerden getorpedeerd, zij wisten immers niet dat de schepen mensen vervoerden. Ruim 22.000 van hen kwamen om op zee.

Suggesties ter voorbereiding

Als voorbereiding op een gesprek met een ooggetuige of een verhaal van een ooggetuige kunnen leerlingen zich oriënteren op het onderwerp door bijvoorbeeld verhalen over de oorlog te lezen, filmpjes te bekijken van ooggetuigen of kamptekeningen en voorwerpen bekijken. Hieronder volgen bronnen waaruit u kunt kiezen.

• Romans

- 'De kleine krijger' van Marion Bloem

Dat is een verhaal over een Indische familie in Nederlands-Indië. Het geeft goed de complexiteit van de Indische samenleving weer. Het begint met de vooroorlogse periode en vervolgt met de

bezetting. Een deel van de familie gaat naar een krijgsgevangenkamp, later gaat de jongste zoon naar een jongenskamp. Na de bevrijding verlaat de hoofdpersoon Nina het interneringskamp om hem te zoeken. Ze gaat naar haar tante, die buiten de kampen is gebleven. Ook bij haar is het niet veilig, het huis wordt 's nachts omsingeld door nationalist.

Het verhaal wordt verteld vanuit een tweeling Nina en Boy. Vanuit hun oogpunt zien we de wereld waarin ze leven. Boy leeft tijdens de bezetting in een jongenskamp. Nina in een vrouwenkamp met haar zusjes en moeder. Hun jongste zusje Debby sterft in het kamp. Vanaf 10 jaar.

- Roman en film: 'Oeroeg' van Hella Haasse

Het is het verhaal van de vriendschap tussen een Indonesische jongen en de zoon van een Nederlandse administrateur in het Nederlands-Indië van voor de Tweede Wereldoorlog. Geleidelijk groeien de twee jongens uit elkaar. Wanneer de ik-figuur, de Nederlandse jongen, na een studie in Delft terugkeert in het Indië dat nog net geen Indonesië is geworden, blijkt hun verwijdering te zijn uitgegroeid tot een kloof.

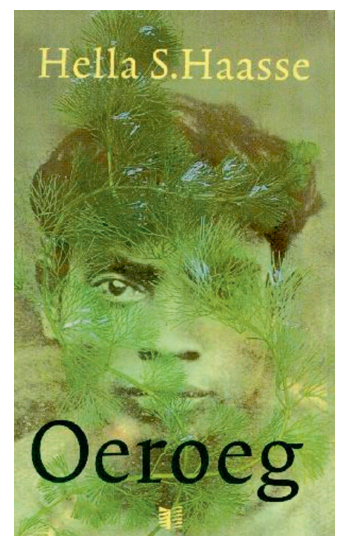
Oeroeg heeft gekozen voor zijn eigen volk en tegen de Nederlanders, dus ook tegen zijn vriend. Vertwijfeld vraagt die zich af of hij voorgoed een vreemde zal zijn in het land van zijn geboorte. Vanaf 12 jaar.

- 'Alleen beer mocht mee' van Vivian den Hollander

Trudi woont met haar ouders, broer en zussen in Nederlands-Indië. Zij heeft een heerlijk leven in het huis met de grote tuin aan zee. Maar daar komt abrupt een einde aan wanneer de Tweede Wereldoorlog uitbreekt en de Japanners Indië aanvallen. Vanaf dat moment verandert alles. Het gezin verhuist naar de stad, omdat het te gevaarlijk is om zo dicht bij de kust te wonen. Ineens zijn er overal Japanse soldaten op straat en ook de Indonesiërs beginnen vijandig te doen. Op een dag wordt Trudi's vader gearresteerd, en niet veel later wordt de rest van het gezin gedwongen om naar een jappenkamp te vertrekken. Zal Trudi haar vader ooit nog terugzien? Vanaf 11 jaar

• tekeningen uit de oorlog

Tekeningen en andere vormen van kunst zijn een manier om in leven te blijven. Het dwingt tot concentratie, maar biedt tegelijkertijd afleiding. Om iets te tekenen of te schrijven moet je afstand nemen tot de situatie, zo kun je ontsnappen aan de dagelijkse tragiek. Wie dat kon, ontleende daaraan kracht en troost. Mensen blijken ongelooflijk creatief in het vinden van manieren om zich te uiten.

Met de meest simpele materialen laten ze hun leefwereld zien. Op de onderstaande websites (onder het kopje internet) zijn voorwerpen en tekeningen te vinden die mensen in de kampen hebben gemaakt. In museum Bronbeek zijn ook verschillende kamptekeningen en objecten te zien.

Museum Bronbeek

Velperweg 147 6824 MB Arnhem

t (026) 3763555 f (026) 3763590

www.bronbeek.nl

• Ooggetuigenverslagen

- 'Spreekende beelden', getuigenverhalen bij oorlogsmonumenten
- School TV weekjournaal aflevering 26 : Wo II in Nederlands-Indië
- Lessenserie 'Onvergetelijk Indië'
- cd-rom van Stichting Gastdocenten WO II - Werkgroep Zuidoost Azië, verhalen van ooggetuigen van de Japanse bezetting
- Bronbeek is in het bezit van verschillende dagboeken en verslagen van mensen die de bezetting en de periode erna hebben meegemaakt.

• Internet

<http://www.beeldbankwo2.nl>

<http://www.geheugenvannederland.nl/> thema: "Kamptekeningen uit bezet Nederlands-Indië (1942-1945)"

<http://www.chbss.nl/video.asp> korte filmpjes met gesprekken met ooggetuigen van de Birma Siam en Pakan Baru spoorweg